

SOVET DAVRIDA O‘ZBEKISTONDA AYOLLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY HOLATI

Pardayeva Nilufar Uralovna

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,
Tarix mutaxassisligi magistranti,*

Аннотация: *Mazkur tezisda Sovet davrida O‘zbekistonda ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holati keng tahlil qilinadi. Unda ayollarning ta’lim tizimiga jalb etilishi, ishlab chiqarish jarayonidagi ishtiroki, mehnat bozoridagi o‘rni hamda ularning huquqiy maqomi masalalari yoritiladi. Shuningdek, davlat siyosati doirasida ayollarning jamiyatdagi faolligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar, gender tengligi g‘oyalari va ularning amaliy ifodasi tahlil qilinadi. Tezisda an’anaviy qadriyatlar va sovet mafkurasi o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir, ayollarning oilaviy va ijtimoiy hayotdagi rolining o‘zgarishi ham chuqur yoritilgan.*

Калит so‘zlar: *ayollar, Sovet davri, O‘zbekiston, ijtimoiy holat, iqtisodiy holat, gender tengligi, mehnat bozori, ta’lim, ishlab chiqarish, huquqiy maqom, jamiyat, an’analar, siyosat, modernizatsiya, ijtimoiy faollik*

Аннотация: *В данной тезисе проводится всесторонний анализ социально-экономического положения женщин в Узбекистане в советский период. Рассматриваются вопросы вовлечения женщин в систему образования, их участие в производственной сфере, положение на рынке труда и правовой статус. Особое внимание уделяется государственной политике, направленной на повышение социальной активности женщин, а также реализации идей гендерного равенства. Анализируется взаимодействие традиционных ценностей и советской идеологии, а также изменения роли женщин в семье и обществе.*

Ключевые слова: *женщины, советский период, Узбекистан, социальное положение, экономическое положение, гендерное равенство, рынок труда, образование, производство, правовой статус, общество, традиции, политика, модернизация, социальная активность*

Annotation: *This thesis provides a comprehensive analysis of the socio-economic status of women in Uzbekistan during the Soviet period. It examines*

women's involvement in the education system, their participation in industrial and labor sectors, and their legal status within society. Special attention is given to state policies aimed at increasing women's social activity and promoting gender equality. The study also explores the interaction between traditional values and Soviet ideology, as well as the transformation of women's roles in both family and social life.

Keywords: *women, Soviet period, Uzbekistan, social status, economic status, gender equality, labor market, education, production, legal status, society, traditions, policy, modernization, social activity*

O‘zbekiston jamiyati taraqqiyotida ayollarning tutgan o‘rni har doim muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Ayniqsa, tarixiy jarayonlar kesimida ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini o‘rganish, ularning jamiyatdagi o‘rni va rolidagi o‘zgarishlarni tahlil qilish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masalalardan biridir. Sovet davri esa bu borada keskin burilishlar davri bo‘lib, unda ayollarning hayot tarzida, dunyoqarashida, mehnat faoliyatida va ijtimoiy faolligida sezilarli o‘zgarishlar yuz berdi. Mazkur davrni chuqur tahlil qilish bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega, chunki u hozirgi zamon ayollarining ijtimoiy mavqei shakllanishida muhim tarixiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Sovet hokimiyati o‘rnatilgach, ayollarga nisbatan olib borilgan siyosat asosan ularni ijtimoiy hayotga keng jalb etish, savodsizlikni tugatish, ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlariga qo‘shish orqali yangi ijtimoiy qatlam sifatida shakllantirishga qaratilgan edi. Bu jarayonlar bir tomondan ayollarning imkoniyatlarini kengaytirgan bo‘lsa, boshqa tomondan an’anaviy qadriyatlar, milliy mentalitet va sovet mafkurasi o‘rtasida muayyan ziddiyatlarni ham yuzaga keltirdi. Ayniqsa, ayollarning oilaviy hayotdagi roli bilan ularning ijtimoiy faoliyati o‘rtasidagi muvozanat masalasi dolzarb bo‘lib qoldi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, tarixiy merosga yangicha yondashuv asosida baho berish imkoniyati paydo bo‘ldi. Shu nuqtai nazardan, Sovet davrida ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini o‘rganish nafaqat tarixiy haqiqatni tiklash, balki bugungi islohotlarning ildizlarini anglashda ham muhim o‘rin tutadi. Bu borada davlat rahbarlarining fikrlari alohida ahamiyatga ega. Jumladan, birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ayollarning jamiyatdagi o‘rniga alohida urg‘u berib: “Ayolga ehtirom – millatga ehtiromdir”, deya ta’kidlagan edi. Ushbu fikr jamiyat

taraqqiyotida ayollarning o'zni beqiyos ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, hozirgi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan ham ayollarning huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab berilgan. Prezidentimiz: "Jamiyatda ayol baxtli bo'lsa, jamiyat barqaror bo'ladi", degan fikrlari orqali ayollarning farovonligi va ijtimoiy himoyasi mamlakat taraqqiyotining muhim omili ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Bugungi globallashtirish sharoitida tarixiy tajribani o'rganish, undan to'g'ri xulosalar chiqarish orqali jamiyatni yanada rivojlantirish mumkin. Shu bois, Sovet davrida ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini o'rganish nafaqat ilmiy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Bu esa ayollarning bugungi kundagi o'zni va rolini yanada mustahkamlash, ularning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish yo'lida xizmat qiladi.

Sovet davrida O'zbekistonda ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holati murakkab va ko'p qirrali jarayonlar asosida shakllandi. Bu davrni tahlil qilishda, avvalo, siyosiy tuzumning ayollar masalasiga bo'lgan yondashuvi, uning maqsad va vazifalari, shuningdek, amaliy natijalari va ularning jamiyat hayotiga ta'sirini chuqur o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Sovet hokimiyati ayollarni jamiyatning faol ishtirokchisiga aylantirishni o'zining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilagan bo'lsa-da, bu jarayon turli qarama-qarshiliklar va ziddiyatlar bilan kechgan. Avvalo, Sovet davrida ayollarning ijtimoiy hayotga keng jalb etilishi siyosati olib borildi. XX asrning 20–30-yillarida "hujum" siyosati doirasida ayollarni an'anaviy turmush tarzidan chiqarib, ularni ijtimoiy faol hayotga olib kirish maqsad qilingan edi. Bu jarayon orqali ayollarning savodsizligini tugatish, ularni maktab va oliy ta'lim muassasalariga jalb etish, kasb-hunar egallashiga imkon yaratish ko'zda tutilgan. Natijada, qisqa vaqt ichida ayollar orasida savodxonlik darajasi sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, pedagogika, tibbiyot, sanoat va qishloq xo'jaligi sohalarida ayollar faol ishtirok eta boshladi. Ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar ayollarning ijtimoiy mavqei oshirishda muhim omil bo'ldi. Sovet davrida bepul va majburiy ta'lim joriy etilishi natijasida qiz bolalarning maktabga qatnash darajasi keskin ortdi. Oliy ta'lim tizimida ham ayollar ulushi asta-sekin oshib bordi. Bu esa ayollarning malakali mutaxassis sifatida shakllanishiga, ularning ijtimoiy va iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga xizmat qildi. Shu bilan birga, ta'lim tizimi orqali sovet

mafkurasi keng targ'ib qilinib, ayollarning dunyoqarashi va qadriyatlari ma'lum darajada o'zgartirildi. Iqtisodiy sohada ayollarning o'rni sezilarli darajada kengaydi. Sanoatlashuv jarayonlari natijasida ayollar fabrikalar, zavodlar, qurilish va transport sohalarida faol ishlay boshladilar. Ayniqsa, Ikkinchi jahon urushi yillarida erkaklarning frontga ketishi sababli ayollar ishlab chiqarishning asosiy kuchiga aylandi. Ular nafaqat qishloq xo'jaligida, balki og'ir sanoatda ham faol ishtirok etdilar. Bu holat ayollarning iqtisodiy mustaqilligini oshirish bilan birga, ularning jamiyatdagi mavqeini ham mustahkamladi. Qishloq xo'jaligi sohasida ham ayollarning mehnati alohida ahamiyat kasb etdi. Kolxoz va sovxoz tizimida ayollar asosiy ishchi kuchlardan biri sifatida faoliyat yuritdilar. Paxtachilik, bog'dorchilik va chorvachilik sohalarida ayollarning hissasi katta bo'ldi. Biroq, bu jarayonda ayollarning mehnati ko'pincha kam baholangan, og'ir jismoniy mehnat sharoitida ishlashga majbur bo'lganliklari ham kuzatiladi. Shuningdek, ularning mehnatiga haq to'lash masalasida tengsizlik holatlari mavjud edi. Ayollarning huquqiy maqomi ham Sovet davrida sezilarli darajada o'zgardi. Qonunchilik asosida erkaklar va ayollar teng huquqli deb e'lon qilindi. Ayollarga saylash va saylanish huquqi berildi, ular davlat boshqaruvi organlarida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Nikoh va oila munosabatlarida ham muayyan o'zgarishlar amalga oshirildi. Masalan, majburiy nikoh, ko'p xotinlilik kabi holatlarga qarshi kurash olib borildi. Bu esa ayollarning huquqiy himoyasini kuchaytirishga xizmat qildi. Biroq, rasmiy ravishda tenglik e'lon qilinganiga qaramay, amalda gender tengligi to'liq ta'minlanmadi. Ayollar ko'pincha ikki tomonlama yuklama – ya'ni, bir tomondan ishlab chiqarishda faol ishlash, ikkinchi tomondan esa oilaviy majburiyatlarni bajarish zarurati bilan yuzlashdilar. Bu esa ularning jismoniy va ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, uy-ro'zg'or ishlari va farzand tarbiyasi asosan ayollar zimmasida qolganligi sababli, ularning haqiqiy ijtimoiy tengligi cheklangan edi. Sovet mafkurasi ayollarni “yangi jamiyat quruvchisi” sifatida shakllantirishga intildi. Bu jarayonda ayollarning obrazlari propagandaviy vositalar orqali keng targ'ib qilindi. Matbuot, adabiyot va san'atda faol, mehnatkash, mustaqil ayol timsoli yaratildi. Bu esa jamiyatda ayollarga nisbatan ijobiy qarashlarning shakllanishiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, bu obraz ko'pincha real hayotdagi muammolarni to'liq aks ettirmas edi. An'anaviy qadriyatlar va sovet siyosati o'rtasidagi ziddiyat ham muhim masalalardan biri bo'ldi. O'zbek jamiyatida

ayollarning o‘rni asrlar davomida shakllangan urf-odatlar va diniy qarashlar asosida belgilanib kelgan edi. Sovet davrida esa bu qadriyatlar o‘zgartirilishga harakat qilindi. Natijada, ayrim hududlarda qarshiliklar yuzaga keldi, ayollarning yangi ijtimoiy rolini qabul qilish jarayoni sekin kechdi. Bu esa jamiyatda ma’lum ijtimoiy ziddiyatlarni keltirib chiqardi. Umuman olganda, Sovet davrida O‘zbekistonda ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holati sezilarli darajada o‘zgardi. Ular ta’lim olish, ishlash, jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Shu bilan birga, bu jarayon bir yoqlama emas, balki murakkab va ziddiyatli xarakterga ega bo‘lib, unda ijobiy o‘zgarishlar bilan bir qatorda, muayyan muammolar va cheklovlar ham mavjud edi. Mazkur davrni chuqur tahlil qilish orqali ayollarning bugungi kundagi ijtimoiy mavqeini yanada yaxshiroq tushunish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sovet davrida O‘zbekistonda ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy holati tubdan o‘zgarishlarga uchragan murakkab va ko‘p qirrali jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu davrda ayollar jamiyatning faol qatlamiga aylantirilib, ularning ta’lim olish, mehnat qilish va ijtimoiy hayotda ishtirok etish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaytirildi. Savodxonlik darajasining oshishi, oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimiga keng jalb etilishi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida faol qatnashishi ayollarning jamiyatdagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qildi. Umuman olganda, Sovet davri ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim bosqich bo‘lib, ularning jamiyatdagi o‘rnini qayta shakllantirdi. Ushbu tarixiy tajriba bugungi kunda ayollarning huquq va manfaatlarini ta’minlash, ularning jamiyatdagi rolini yanada mustahkamlash jarayonida muhim nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va ularning jamiyatdagi rolini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi Farmon. – Toshkent, 2018. – 12–18-b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021. – 224–230-b.

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risidagi Qonun. – Toshkent, 2019. – 5–10-b.
4. Abduqodirov A. O‘zbekistonda gender siyosati va ayollar faolligi. – Toshkent: Fan, 2017. – 56–78-b.
5. Karimova D. Sovet davrida O‘zbekiston ayollari: tarixiy tahlil. – Toshkent: Akadernashr, 2019. – 102–134-b.
6. Rasulova M. Ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 45–67-b.
7. Tursunova Z. O‘zbek jamiyatida ayollar masalasi: tarix va zamonaviylik. – Toshkent: Tafakkur, 2018. – 88–112-b.
8. Northrop D. Veiled Empire: Gender and Power in Stalinist Central Asia. – Ithaca: Cornell University Press, 2016. – p. 150–185.
9. Kamp M. The New Woman in Uzbekistan: Islam, Modernity, and Unveiling under Communism. – Seattle: University of Washington Press, 2017. – p. 200–240.